

ПРО ДОТРИМАННЯ РІВНОСТІ ВИБОРЦІВ В УМОВАХ МАЖОРИТАРНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Ю. Б. КЛЮЧКОВСЬКИЙ,

*заступник голови Комітету з питань державного будівництва та
місцевого самоврядування*

Верховної Ради України,

президент Інституту виборчого права

Принцип рівного виборчого права належить до основних підвалин демократичних виборів (див. [1, с.43]). Він визнаний як невід'ємна складова міжнародних виборчих стандартів та закріплений у Конституції України у статтях 71, 76, 103, 141.

У застосуванні до активного виборчого права рівність виборців може розглядатися у формальному та матеріальному аспектах (див. [2, с. 19]). Формальна рівність виборців означає, що кожен виборець на тих же виборах має однакову кількість голосів. Британське право взагалі ототожнює поняття рівності виборів з принципом «один виборець – один голос» [3, с. 51]. Така вимога не обов'язкова; наприклад, у Німеччині кожен виборець має два голоси [4]. В Україні на виборах народних депутатів України 1998 та 2002 років формальна рівність активного виборчого права полягала в тому, що кожен виборець мав два голоси – у загальнодержавному виборчому окрузі (голосування за партійними списками) та в одномандатному окрузі (голосування за кандидатів в межах мажоритарної складової). У той же час на виборах Президента України кожен виборець має лише один голос.

Проте формальна рівність активного виборчого права не забезпечує усього змісту ідеї рівності виборців. Для того, щоби два виборці мали рівне виборче право, необхідно забезпечити, щоби вплив голосу кожного з них на результат голосування (чи виборів у цілому) був хоча б приблизно однаковим (див. [5, с. 95]); це називають матеріальним аспектом рівності виборців. Голос виборця, який не впливає на підсумок виборів, є фактично втраченим, знехтуваним. Якщо таких знехтуваних голосів багато, важко говорити про те, що на виборах реалізується воля народу.

Досягнення матеріальної рівності голосів завжди декларувалося як предмет уваги законодавців та організаторів виборів. Проте підсумок таких зусиль сильно залежить від виду виборчої системи. Очевидно, що таких втрачених чи зневажених голосів виборців значно менше при застосуванні системи пропорційного представництва; їх джерелом є по суті лише засто-

сування виборчого бар'єру, доцільність якого викликана іншими міркуваннями (див. [6]).

Застосування мажоритарної системи відносної більшості приводить до суттєвих порушень принципу матеріальної рівності голосів виборців. Навіть при дотриманні певних вимог щодо однакової кількості виборців в одномандатних округах (що завжди досягалось важко; під час виборів 2002 року в Україні в окрузі № 194 було 146,5 тис. виборців, тоді як в окрузі № 202 – 204,1 тис. виборців; див. [7, с. 41–42]) залишається типова для мажоритарної системи проблема нехтування голосами виборців, поданими не за переможця в окрузі.

У зв'язку з тим, що останнім часом в Україні знову відроджується дискусія щодо конституційності пропорційної виборчої системи та дотримання в її межах основних принципів виборчого права, доцільно придивитися до згаданих рис мажоритарної виборчої системи. Часом стверджується, що можна сприяти розвитку партійної системи країни, допустивши у межах мажоритарного підходу лише партійне висування. Як відомо, у літературі існує так званий «закон Дюверже», згідно з яким мажоритарна виборча система стимулює двопартійну політичну систему. Глибокий аналіз умов застосовності (і незастосовності) цього твердження можна знайти у Гері Кокса [8]. Ми ж звернемо увагу на той факт, що засадниче недотримання принципу матеріальної рівності голосів виборців в умовах мажоритарної системи навіть при чисто партійній номінації кандидатів приводить до суттєвої нерівності партій – суб'єктів виборів за підсумками голосування.

За ілюстрацію візьмемо підсумки кількох парламентських виборів у Великій Британії, де традиційно застосовується мажоритарна (т. зв. «вестмінстерська») система при партійній номінації кандидатів. Результати аналізу наведені у Таблиці. Відомості за 1984 та 1987 роки наведені за [9]; для аналізу підсумків виборів 2005 року використані дані сайту [10].

Як видно з Таблиці, співвідношення розподілу голосів, поданих за висуванців партій на виборах, та розподілу місць зовсім не адекватні один одному. Більше того, вартість одного місця (тобто процент чи кількість голосів, потрібні для отримання одного мандату) у 2005 році для переможців – лейбористів – була у півтора рази нижча, аніж для консерваторів, і більш ніж у три рази нижча, аніж у ліберальних демократів. Порівняння з результатами вісімдесятих років показує, що ця тенденція досить стабільна. Причина цього явища проста: чим більше перших місць отримує партія в округах, тим менше у неї втрачених голосів, тим вища «ефективність» голосів її прихильників. Таким чином, до матеріальної рівності виборців у цих умовах дуже далеко.

Звичайно, британський традиціоналізм може собі дозволити толерантно ставитися до таких різючих проявів нерівності виборців і партій, породжених самою суттю мажоритарної системи. Проте навряд чи доцільно

переносити ці проблеми на такий чутливий і ще не усталений український політичний ґрунт.

1. Ю. Б. Ключковський. Принципи виборчого права: законодавче застосування і реалізація // *Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення*. Зб. матер. між-нар. наук.-практ. конф. (Київ, 13-15 листопада 2002 року). – К.: Нора-Друк, 2003. – С. 41-53.

2. Ю. Ключковський. Демократія і вибори // *Демократичні зошити*. – Вип. 3. – К.: 1996. – 35 с.

3. J. Cordell. *Essential Government and Politics*. – London: Collins, 1992.

4. The Electoral Law of the Federal Republic of Germany // *Politics and Government in the Federal Republic of Germany: Basic Documents* / Eds. C.-Ch.Schweitzer e.a. – Berg Publishers, 1984. – P. 204-208.

5. *Виборче право України* / За ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 383 с.

6. Х. Майер. Избирательное право как инструмент распределения власти или избирательное право и политика // *Сравнительное конституционное обозрение*. – 2005, № 1. – С. 62-68. (*Український переклад цієї статті див. у цьому випуску журналу «Вибори і демократія»*).

7. *Вибори до Верховної Ради України 2002 року*. Інформаційно-аналітичне видання. – К.: ЦВК, 2002. – 676 с.

8. Г. В. Кокс. Ціна голосу. Стратегічна координація у виборчих системах світу. – Одеса: Бахва, 2003. – 456 с.

9. J. Steiner. *Demokracje europejskie*. – Rzeszów: WSP, 1993.

10. Веб-сайт www.electionworld.org/unitedkingdom.htm.

Таблиця

Порівняння результатів парламентських виборів у Великобританії

Партії	1984 рік				1987 рік				2005 рік			
	% голо- сів	Місця		Вартість місця	% голо- сів	Місця		Вартість місця	% голо- сів	Місця		Вартість місця
		к- сть	%			к- сть	%			к- сть	%	
Консерватори	42,4	397	61,1	0,11	42,3	376	58,8	0,11	32,3	197	30,5	0,16
Лейбористи	27,6	209	32,3	0,13	30,8	229	35,2	0,13	35,2	356	55,1	0,10
Ліберальні демократи	25,4	23	3,5	1,10	22,5	22	3,4	1,02	22,0	62	9,6	0,35
Регіональні партії	4,6	21	3,2	0,22	4,4	23	3,6	0,19	10,5	31	4,8	0,34
Разом	100	650	100		100	650	100		100	646	100	